

Het Volkerak-Zoommeer na de 'ecoshock'

tekst: Willy Francissen

fotografie: Stefanie Uit den Boogaard, Jeroen Stoop, Limit Fotografie en RWS Zeeland

Blauwalgen verpesten de sfeer in het Zeeuwse Volkerak-Zoommeer. Ze jagen toeristen en waterrecreanten weg én verstoren het ecosysteem. Voorlopige oplossingen voor de korte termijn werken nauwelijks; het probleem keert elk jaar terug. Een Rijkswaterstaat-breed projectteam verkent oplossingsrichtingen voor de lange termijn. In het team zitten medewerkers van de regionale directie Zeeland van Rijkswaterstaat, het Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (RIZA) en de Bouwdienst. De Bouwdienst coördineert de samenwerking.

Het Volkerak-Zoommeer, op de grens van Zeeland en Noord-Brabant, nabij Bergen op Zoom, heeft een 'ecoshock' ondergaan. Het meer ontstond in 1987 na de afsluiting van de Oosterschelde met de Philipsdam en de Oesterdam. Wat eerst een getijdengebied was, veranderde in een zoete plas met een vast waterpeil. Aanvankelijk ontwikkelde het nieuwe ecosysteem zich gunstig, zelfs beter dan verwacht. Maar in 1994 was het ineens mis. De kwaliteit van het water verslechterde, met als gevolg een ongebreidelde groei van blauwalgen die de omgeving veel overlast bezorgen.

Het is een probleem dat alle zoetwaterkamers van Nederland kan treffen en waarvoor steeds passende maatregelen moeten worden bedacht. Deze zijn afhankelijk van de veroorzakers van het kwaad, die per keer verschillen. Zo ondergaan de Veluwemeren een doorlopend, groot-scheeps schoonmaakprogramma en het Veerse Meer krijgt een doorlaatmiddel. Dit is een installatie waarmee regelmatig schoon water naar binnen kan worden gelaten. Wat de juiste aanpak is voor het Volkerak-Zoommeer, is nog niet duidelijk.

Schade

Voor in de nazomer drijft een vieze groene drab over het water van het Volkerak-Zoommeer. Deze wordt veroorzaakt door afstervende blauwalgen. Die belemmeren de ontwikkeling van waterplanten doordat ze licht wegnemen. De grootste overlast ontstaat doordat giftige stoffen vrijkomen, die veel stankoverlast opleveren. Het gif is schadelijk voor watervogels. Hóe schadelijk, werd pijnlijk duidelijk in het najaar van 2002, toen zo'n vijftienduizend watervogels de dood vonden. Vanzelfsprekend is in die tijd van het jaar geen waterrecreant meer in het gebied te vinden, als gevolg waarvan haven- en horecaexploitanten behoorlijke inkomsten derven. De omvang van deze economische schade is moeilijk te becijferen.

Omwonenden, milieuorganisaties en bestuurders in het gebied dringen al enige tijd aan op een oplossing voor de problematiek. Die is echter niet eenvoudig te vinden. De belangrijkste oorzaak van de overlast is de grote aanvoer van meststoffen vanuit de Brabantse rivieren. Deze aanvoer geeft in combinatie met de geringe doorstroming van het meer, de blauwalgen ideale omstandigheden om explosief te groeien.

In de nazomer nemen de blauwalgen bezit van het water, zoals hier is te zien in de haven van Ooltgensplaat.

Waterberging

Daarnaast spelen in de regio nog meer kwesties rond waterbeheer. In de eerste plaats gaat het om de veiligheid van het gebied bij hoogwater in de rivieren. Het kan zijn dat het Volkerak-Zoommeer in de toekomst de functie krijgt van waterbergingsgebied, in geval van hoge waterstanden in de Rijn en de Maas. Als het meer werkelijk zo'n 'overloopfunctie' krijgt, heeft dat ingrijpende gevolgen voor de infrastructuur en de ontwikkeling van het ecosysteem. In de tweede plaats zou een beter evenwicht in het meer kansen kunnen bieden om geleidelijke overgangen tussen de zoete en zoute deltawateren in Zeeland te herstellen. Hierbij moet wel rekening worden gehouden met de vraag naar zoet water (drinkwater en water voor de landbouw) in de zomer.

"Er is niet voldoende geld voor het oplossen van al deze problemen afzonderlijk. Daarom zoeken we voor het waterkwaliteitsprobleem naar integrale oplossingen die aansluiten bij het veiligheidsvraagstuk en de zoetwaterverdeling", zegt Hanny Sliepen van de Bouwdienst. Hanny is als coördinator betrokken bij het project 'Verkenning oplossingsrichtingen Volkerak-Zoommeer'. Het project wordt geleid door Ron Vroegop van de regionale directie Zeeland, de opdrachtgever. Zijn team bestaat

verder uit Arnold van der Wees (directie Zeeland) en Marcel Tosserams van het RIZA. Hij is deskundige op het gebied van zoet water. Het team wordt bijgestaan door Herman Haas van het Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ), deskundige op het gebied van zout water.

Gezond systeem

Ron Vroegop: "We zitten in de verkennende fase. We hopen begin volgend jaar de fase van de planstudie in te gaan. We bekijken welke mogelijke oplossingen we straks in de planstudie nog mee willen nemen. Ons einddoel is een gezond ecosysteem in het Volkerak-Zoommeer dat zichzelf zo goed mogelijk in stand kan houden. Er zijn verschillende wegen die daarnaar kunnen leiden (de meest kansrijke beschrijven we in onze verkenning)."

Vroegop's team heeft een complex vraagstuk bij de hoorns. Daarom is gekozen voor een multidisciplinaire, gebiedsgerichte aanpak. Deskundigen uit verschillende disciplines (onder andere waterbeheerders, landschapsarchitecten en ruimtelijke planvormers) zetten in een werkgroep de mogelijkheden op een rij. Het RIZA leidt dit. Betrokkenen uit de omgeving (onder andere natuurbeheerders, landbouworganisaties, gemeenten, waterschappen en provincies) geven vervolgens in workshops hun standpunt hierover. Ze geven ook een voorkeur aan voor één of meer oplossingsrichtingen. Naar aanleiding van de eerste >

Maatregelen voor de korte termijn, zoals het afzuigen van de drab en het beluchten van het water, zijn lapmiddelen. Het probleem met de blauwalgen keert elk jaar terug.

Een multidisciplinaire, gebiedsgerichte aanpak

workshop en enige bijeenkomsten met deskundigen werkt de projectgroep op dit moment een aantal opties uit.

Effect

Marcel Tosserams, voorzitter van de werkgroep, licht ze toe: "Voor een structurele aanpak van de verzuiling zou je het probleem bij de bron moeten aanpakken. Dat wil zeggen: in het stroomgebied van de Brabantse rivieren. Dan nóg is het effect daarvan pas over een jaar of twintig merkbaar. Eerder effect kun je op drie manieren krijgen. In de eerste plaats kunnen we de verblijftijd van het water in het meer verkorten en zo de algen wegspoelen. Dat kan door rivierwater uit het Hollandsch Diep toe te laten. In de tweede plaats kunnen we zout water inlaten, daar kunnen de blauwalgen niet tegen. De laatste mogelijkheid is het isoleren van het watersysteem door de aanvoer van meststoffen af te leiden."

Tosserams vervolgt ("Deze oplossingen voor de blauwalgenproblematiek confronteren we met de belangrijkste functies in de regio: veiligheid, scheepvaart, natuur en landschap, landbouw, wonen en recreatie. Zo kom je op combinaties uit van te nemen maatregelen. We hebben nu in totaal zeven integrale oplossingen."

Het projectteam presenteert de oplossingen in april een tweede workshop. In september van dit jaar verschijnt een eindnotitie met daarin een beschrijving van de beste oplossingsrichtingen en

Het eerste deel van de zomer laat het Volkerak-Zoommeer zich van zijn zonnigste kant zien...

aspecten die nader onderzoek vergen. Op basis van die notitie neemt Rijkswaterstaat in samenspraak met de omgeving een besluit over de planstudie: komt die er of niet? Hanny Sliepen: "Een planstudie vinden wij de meest geschikte aanpak voor het probleem. De studie zou misschien gecombineerd kunnen worden met één of meer andere projecten die momenteel in de regio lopen."

Samenwerking

Arnold van der Wees vult aan: "Men kan ook kiezen voor lapmiddelen, maatregelen die op korte termijn enig effect hebben, zoals het afzuigen van de algen of beluchten. Zolang er geen structurele oplossingen zijn, moet dit blijven gebeuren. Maar eigenlijk is het dweilen met de kraan open." Van der Wees is positief over de samenwerking tussen de verschillende RWS-diensten. "Als regionale directie moeten wij meer zaken gaan uitbesteden. We hebben zelf steeds minder specialistische kennis in huis."

Ron Vroegop benadrukt dat het niet alleen gaat om de technische uitwerking van mogelijke oplossingen, er moet ook worden ingespeeld op regionale en landelijke ontwikkelingen: "Goed overleg met de bestuurlijke omgeving en Den Haag is heel belangrijk. Lopende het project zijn we soms genoodzaakt andere prioriteiten te stellen. Dat vraagt een flexibele opstelling, zowel van de opdrachtgever als van de opdrachtnemer."

Binnen Rijkswaterstaat is veel te halen, maar het is een hele kunst om de juiste disciplines voor het juiste probleem bij elkaar te brengen. Hanny Sliepen: "Zeeland zit als opdrachtgever ook in het projectteam. Dat is niet gebruikelijk, maar het werkt uitstekend. Ron en Arnold brengen hun kennis over de regio in. Het RIZA en RIKZ leveren kundige onderzoekers en wij als Bouwdienst coördineren de samenwerking en maken samen met de andere specialistische diensten de vertaalslag van de technische aspecten naar de besluitvorming."

De Bouwdienst werkt ook in andere projecten en kenniscentra samen met specialistische diensten. De diensten zouden eigenlijk moeten beschikken over een loketfunctie voor hun samenwerkingsverbanden. Sliepen: "Als je op deze manier werkt kun je de klant beter bedienen - en daar gaat het toch om." □

Bouwdienst Magazine

maart 2003

18

Ron Vroegop (directie Zeeland), Hanny Sliepen (Bouwdienst), Arnold van der Wees (directie Zeeland) en Marcel Tosserams (RIZA) verkennen oplossingsrichtingen voor de problematiek van de blauwalgen in het Volkerak Zoommeer.

Samenwerken aan nieuwe oplossingen

'Samenwerken aan nieuwe oplossingen' is een van de speerpunten uit het Strategisch Plan van de Bouwdienst. Het gaat over samenwerking met de andere specialistische diensten van Rijkswaterstaat. Behalve het in dit genoemde artikel RIZA en RIKZ zijn dat de Dienst Weg- en Waterbouwkunde, de Meetkundige Dienst en de Adviesdienst Verkeer en Vervoer (AVV). Achterliggende gedachte is de integratie van activiteiten om tot één (virtueel) loket te komen voor met name de beleidsdirecties van het ministerie van Verkeer en Waterstaat. Samenwerken aan nieuwe oplossingen gaat óók over samenwerking met de regionale directies van Rijkswaterstaat en met partijen buiten het ministerie, zoals andere overheden, maatschappelijke groeperingen en private partijen. Nieuwe oplossingen kunnen worden gevonden door zich als RWS-organisatie in zijn geheel meer te richten op de behoeften van de gebruikers van infrastructuur.